

שתי נקודות מבט על כיצד תיתכן חברה מאת גיאורג זימל

**Georg Simmel. The View of Life: Four Metaphysical
Essays with Journal Aphorisms.** Chicago: The University of
Chicago Press. 2010. 240 pages

גיאורג זימל. כיצד תיתכן חברה.

תל אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון גתה. 2012. 295 עמודים

יניב רון-אל*

ייתכן שאין זה רק השלב של האנושות שאותו אנו מכירים, שבו האנושות מגיעה לבעיות הנעלות ביותר, אף אם לא לפתרונות הנעלים ביותר. ייתכן שזהו הכורח הפנימי שלה, המהות של הטיפוס האנושי. פרי-עץ הדעת היה פרי-בוטר. (אפוריזם מאת גאורג זימל)

נהוג לומר על זימל שהגותו הקדימה את זמנו, שהוא ממבשריה המוקדמים של הפוסטמודרניות. במובן מסוים, אף כתיבתו שלו הייתה פרי בוטר, עבור בני תקופתו לפחות. האפוריזם המצוטט, אם היה נכון כשנכתב, נדמה גם הוא כהולם להפליא, אולי הולם אף יותר, את תקופתנו אנו, לנוכח הבעיות המדעיות, הסביבתיות, הדמוגרפיות והפוליטיות הגלובליות שמעסיקות כיום את האנושות. בתחילת המאה ה-21, כמאה שנים לאחר כתיבתו, המשפט נראה נכון מתמיד. אך במחשבה נוספת מתעוררת תהייה: אם המשפט היה נכון אף בעת כתיבתו, כיצד ייתכן שהוא נכון היום יותר מאז, יותר מתמיד? כיצד בכלל אפשר להגדיר משפט כ"נכון מתמיד", לקבוע את אמיתותו האבסולוטית העל-זמנית, ובאותה נשימה לקבוע כי הוא "נכון מתמיד", כלומר לדרג אותו באופן יחסי על ציר הזמן? הנה פרדוקס זימליאני טיפוסי.

גאורג זימל (1858-1918) היה אמן הפרדוקסים, בסגנון כתיבתו, בהגותו הפילוסופית ובמובנים רבים גם בסוציולוגיה שלו. הממד המאחד שבקונפליקט, הטריטוריאליזם של הייחודי והאינדיבידואלי, נצחיותו הקבועה של השינוי, אופיו היחסי של המוחלט - חיבתו של זימל לפרדוקסים עוברת כחוט השני בכתביו לא רק כעניין אסתטי, כי אם גם כעניין תמטי, ואף מתודולוגי. הגותו של זימל תרמה תרומה ניכרת להתפתחויות האינטלקטואליות במאה שעברה ושימשה השראה בין היתר לאנשי האסכולה הביקורתית, להידגר ולפילוסופיה האקזיסטנציאלית הצרפתית. אך לסוציולוגים ולסטודנטים לסוציולוגיה זימל מוכר בעיקר כאחד האבות המייסדים של הדיסציפלינה, בזכות מאמריו על הזר ועל חיי הכרך, ובזכות הניסיון הכאילו-כושל שלו

* המחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת שיקגו

לייסד סוציולוגיה צורנית¹ (ומעט פחות מכך, בזכות ספרו על הפילוסופיה של הכסף). זוהי ראייה חלקית מאוד. זימל התעניין לא רק בסוציולוגיה אלא גם בתרבות במובנה הרחב (יש שיאמרו במובנה האנתרופולוגי), באמנות ובאסתטיקה, ואולי מעל לכול ראה עצמו כפילוסוף. שני תרגומים חדשים לכתביו שפורסמו בשנתיים האחרונות מציעים לתקן את הראייה החלקית הזו בקרב קהל הקוראים הישראלי: הספר כיצד תיתכן חברה (2012) הוא אסופה ממאמריו בתרגומה של מרים קראוס ובעריכתו של עמוס מוריס-רייך, ומהווה גם תרגום ראשון לעברית המוקדש כולו לזימל ולהגותו (The View of Life (2010)². הוא תרגום ראשון מלא לאנגלית של יצירתו האחרונה של זימל, שנכתבה בערוב חייו.

לפי עדויות קרוביו של זימל, הוא הקנה חשיבות עצומה לכתבת ספרו האחרון וראה בו את צוואתו הרוחנית. ואכן, הספר כתוב מנקודת השקפה של אדם המצוי על סף עזיבת החיים, ומושג החיים עומד במרכזו (שם הספר בגרמנית הוא *Lebensanschauung*; תרגום ראוי לעברית הוא אולי השקפת חיים. בהקדמה לספר המחברים עומדים על כפל המשמעות, האופייני מאוד לזימל, הטמון בביטוי זה: הכוונה היא הן להשקפה על החיים, והן להשקפה המתקבלת מהתבוננות בעולם מנקודת המבט של תהליך החיים). החיים משמשים קטגוריה מרכזית בחקירות הפילוסופיות שבספר, המסתעפות לאינספור כיוונים. בהנגדה זימלאנית אופיינית בין צורה לתוכן אפשר לומר שמבחינה תוכנית, מושג החיים של זימל מושפע עמוקות מהפילוסופיה הניטשיאנית, עם דגש על אופיים הדינמי והחיוני ועל היעדר המשמעות האינהרנטית בחיים. אולם מבחינה צורנית, אופן הניתוח של החיים כמושג מיוסד על אידיאות קאנטיאניות, בניסיון לתאר את צורתם של החיים (חרף ההכרה בכך שהחיות חורגת מכל צורה קבועה) ולייסד את החיים כקטגוריה (אף שבחוסר משמעותם האינהרנטית החיים הם משוללי קטגוריות).

הספר כולל ארבעה מאמרים. במאמר הראשון, הקצר יותר והעמוס פחות מבין הארבעה, "Life as Transcendence" (ובמקור: *Die Transzendenz des Lebes*, כלומר הטרנסצנדנטיות של החיים), מבאר זימל את תפיסתו לגבי החיים, ובניסוח אחר, מסביר את משמעות החיים, לפחות מבחינה קונספטואלית וצורנית. החיים על פי זימל הם תהליך בלתי פוסק של טרנסצנדנטיות, תנועת התפשטות הנובעת מתוך החיים עצמם אל מעל ומעבר לגבולותיהם. כשם שהמודעות העצמית היא טרנסצנדנטית באופן אינהרנטי (כאשר אני חושב על המחשבה שלי, מעצם כך עולה הרמה, ואני חושב על כך שאני חושב על מחשבותי וכן הלאה³); כשם שהאנושות, המגיעה

1 הסוציולוגיה הצורנית אמנם לא השתרשה כאסכולה מחקרית, אך אפשר לראות את חקר הרשתות החברתיות, שהולך ומתבסס כמתודולוגיה מרכזית בסוציולוגיה, כיישום מתודולוגי של התיאוריה החברתית של זימל. רוב הספרים העוסקים בנושא כוללים איוו הצהרת פתיחה על התחום של זימל, או לפחות על עמדת הבכורה שלו בנושא זה. במקרים אחדים (אם כי הם הולכים ומתרבים), מנסים חוקרים במתודולוגיה זו לפתח בשיטתיות את תובנותיו המופשטות של זימל ולנסח אותן במודלים מתמטיים או במערכי מחקר מוגדרים. הראשון לעשות זאת היה רונלד ברייגר (Breiger, 1974, 1990) כבר בשנות השבעים, עם מידול מתמטי של רעיון הדואליות של זימל, וכעשור לאחר מכן הוא עשה דבר דומה לתיאוריה של זימל בדבר שליטה חברתית; כתבים אחרים עשו דברים דומים, גם אם פחות מתוחכמים מתמטית, והשתמשו ברעיונות אחרים של זימל (Diani, 2000; Pescosolido & Rubin, 2000); ורק בעשור האחרון השתמשו קרקארט והנקוק (Krackhardt & Handcock, 2007) בתיאוריה זימלאנית כדי להציע חשיבה מחדשת על מושגים בסיסיים בתחום חקר הרשתות החברתיות.

2 קדם לו התרגום לעברית של המאמר רב-ההשפעה "העיר הגדולה וחיי הנפש", שתורגם אף הוא על ידי קראוס בתוך קובץ מאמרים המוקדשים לעירוניות (זימל, פארק ווירט, 2004).

3 דוגמה מעין זו נותן זימל עצמו, באופן מורכב הרבה יותר כמובן וביחס לתכונתה החיונית של התודעה (הקוגניציה) האנושית להיות מודעת למגבלות התפיסה שלה. מודעות זו, לפי זימל, מעצם היותה חורגת אל מעבר לגבולות אלה: "עצם הדבר שאנו יכולים לדמיין, אפילו באופן בעייתי לחלוטין, שיתכן משהו בעולם שאיננו יכולים לחשוב עליו – מייצג תנועה של החיים המנטליים מעבר לעצמם;

בכל שלב לבעיות הנעלות ביותר, מתעלה מתוך כך לבעיות נעלות עוד יותר, כמצוטט באפוריזם הפותח כאן (המצוטט מן הספר, עמ' 164), כך גם החיים, לפי זימל, הם תהליך נמשך ובלתי ניתן לעצירה של חיים, שבכל רגע נתון מספחים לעצמם עוד ועוד תחומים מתוך העולם שאינו חיים, מייצרים עוד ועוד חיים. זימל עורך הבחנה חשובה בין שני תוצרים או תהליכי חיים כאלה: הטרנסצנדנטיות של החיים יוצרת גם "יותר חיים", אלה הם תהליכי הרבייה וההתרחבות, היצירה מחדש, ואף הדעיכה והמוות, שמוגדרים אצל זימל חלק אינהרנטי מהחיים עצמם; אולם החיים בהליך זרימתם האינסופי יוצרים גם "יותר מהחיים": ישויות ומהויות הנולדות מתוך החיים אך נבדלות מהם והופכות בעלות היגיון פנימי קבוע, ובמובן זה כבר אינן חלק מזרימת החיים הבלתי פוסקת אלא עומדות באובייקטיביות שלהן בניגוד לזרימה זו, רוכשות לעצמן אוטונומיה (במובן המילולי של המילה: סדר עצמי או חוקיות עצמית), ואף עשויות להשפיע על זרימה זו ולהכווין את החיים בכוחותיהן העצמיים. ואף על פי כן, גם מקורן שלהן הוא בתהליכי החיים עצמם, וסופן להיכנע לזרימתם הבלתי פוסקת.

באמצעות ההגדרה הזו של החיים ובהשראתה, מטפלים שלושת המאמרים הבאים בנושאים פילוסופיים יסודיים. המאמר השני ("המפנה לעבר הרעיונות") עוסק באפיסטמולוגיה ובאונטולוגיה; המאמר השלישי ("מוות ואלמוות") עוסק בנושאים מטאפיזיים במובן העמוק של המילה (אף שזימל הגדיר את כל המאמרים מטאפיזיים): באלמוות ובמושג הגורל; והמאמר האחרון ("החוק של האינדיבידואל") עוסק באתיקה ומציע עיון מחדש בציווי הקטגורי של קאנט, לאור שלילת האוניברסליות האחרותית שלו כתוצאה מהכפפתו למושג החיים הדינמי.

סוציולוגים ימצאו עניין מיוחד במאמר השני. בהמשך להגדרת "יותר מהחיים", זימל מראה כיצד עולמות נבדלים נולדים מתוך החיים ולפי צורכיהם, אך באמצעות היפוך צירי (axial rotation, Achsendrehung) הופכים לעצמאיים, לבעלי חוקיות פנימית וקוהרנטית שמשליכה בתורה על החיים. אפשר לחשוב על האמירה השגורה "יש כאלה שאוכלים כדי לחיות, ויש שחיים כדי לאכול" כדוגמה להיפוך כזה, וההיגיון הפנימי של האמירה בהחלט מתאים לדיון של זימל. דוגמה זו והסיכום הקצר כאן חוטאים כמובן לעמקות ולעושר הרעיונות שבמאמר. זימל מונה שלל דוגמאות מפורטות ומורכבות; עולמות האמנות, הדת, החוק, אפילו המציאות והאמת הן בעיניו רק עוד "עולם" כזה. רעיונות אלה מזכירים את התיאוריה של מקס ובר בדבר הדיפרנציאציה והאוטונומיה (Eigengesetzlichkeit) של תחומי החיים השונים, וכן את ההמשגה של "מציאויות מרובות" ו"מחוזות משמעות ספיים" של הסוציולוגיה הפנומנולוגית.⁴ אך בניגוד לוובר, התיאוריה של זימל דינמית יותר ומדגישה את תהליכי החיים כמקור וכקו אחד של העולמות הנפרדים, ובניגוד לסוציולוגיה הפנומנולוגית, זימל מדגיש את האובייקטיביות של העולמות הנבדלים, את הנוקשות שבחוקיותם הפנימית ואת היותם מטרה בפני עצמה ובעלי כוח מעצב המופעל על הסובייקטים המצויים בהם.

דונלד לויין, מחוקרי זימל המובילים והאיש שקהל קוראי האנגלית חב לו תודה על פרסום רבים

פריצת דרך והשגה של משהו שהוא מעבר לגבול יחיד, ואף מעבר לגבולות התודעה כולה; זהו מעשה של טרנסצנדנטיות עצמית, והוא לבדו מציב את הגבולות האימננטיים של התודעה, בין שהם גבולות בפועל או גבולות בכוח" (עמ' 5).

4 אפשר אף שהגותו של זימל השפיעה על הסוציולוגיה של שוין, אם במישורין ואם דרך מורו הוסרל. הן לויין והן מוריס-ריין מציינים בספריהם שזימל היה הוגה שנוח ומקובל לקחת מרעיונותיו ולהשתמש בהם, במקרים רבים ללא התייחסות למקורם. לויין כתב על כך בהרחבה בכמה מקומות, וההפניות מצויות בהקדמה לספר.

ממאמריו הסוציולוגיים של זימל, עומד גם מאחורי הפרויקט הנוכחי. לויין אף כתב (עם דניאל סילבר) הקדמה קצרה ומאירת עיניים לספר, הממקמת את הרעיונות המובעים בו ביחס להגותו הכוללת של זימל וביחס לפילוסופיה האקזיסטנציאלית ולתיאוריה החברתית. בסוף הספר מובא אוסף אפוריזמים שהכין זימל לפרסום לקראת מותו, עם הקדמה מאת המתרגם ג'ון אנדרו (עמ' 157-159). בניגוד למאמרים, שקריאתם כרוכה במאמץ ובהתעמקות, המכתמים הללו, קצרים יותר או פחות, נקראים כולם בקלות ובעונג. חלקם מצטיינים בשנינות ("איני יודע: האם המוניות של אדם ניכרת יותר כשהוא נעשה מורגל לכיעור, או כשהוא נעשה מורגל ליופי?"), חלקם בעומק ביקורתי ("מדהים כמה מעט מכאבה של האנושות עבר אל הפילוסופיה שלה"); רבים מהם מייצגים את הניגודיות והפרדוקסליות האופייניות למחשבתו של זימל ולצורת התנסחותו ("המדע עוסק בכורח האפשרי, הדת - באפשר ההכרחי") - וכולם כולם מהנים ומעוררי מחשבה והשראה.

אם תרגום ספרו האחרון של זימל לאנגלית הוא מאורע חגיגי, היוזמה של אוניברסיטת חיפה להוציא תרגום לעברית ממבחר כתביו המוקדמים משלימה את החגיגה. מקבץ המאמרים בעריכתו של עמוס מוריס-רייך מייצג נאמנה את עקרונות החשיבה והשיטה הסוציולוגיות של זימל, ואף שהוא לא יותר מטיפה בים מעושר כתביו של זימל, הוא מצליח לשקף את עומק הגותו ואת רוחב היריעה של כתיבתו. הספר מחולק לשלושה חלקים: "הגדרות" ו"תרבות", שבכל אחד מהם שלושה מאמרים, ו"מקרים", שבו שישה מאמרים.

החלק השני, מאמריו של זימל על התרבות, הוא אולי הפחות מוכר והפחות נלמד בקרב סוציולוגים. זימל מגדיר את התרבות כהליך התפתחותי שבו נשורים זה בזה יסודות סובייקטיביים ואובייקטיביים. הסינתזה בין הסובייקט לאובייקטים החיצוניים לו, שהתרבות היא מהותה ותוצאתה כאחת, מתקיימת מתוך מתח מתמיד בין היסודות הללו ואינה יכולה להיתפס אלא רק על ידי הרגשת אחד מהם על חשבון האחר. לכן אפשר לתאר את התרבות על פי זימל דרך אחת משתי נקודות מבט: מנקודת מבט סובייקטיבית התרבות היא שכלול הנפש והמהות הפנימית של אדם באמצעות אובייקטים חיצוניים לו; ואילו מנקודת מבט אובייקטיבית התרבות, וליתר דיוק "צורות תרבותיות", הן השכלול המתמיד, אך גם השינוי המתמיד, של אותן מערכות ערכים בעלות חוקיות פנימית וצורניות ייחודית, המשפיעות בתורן על הנפש ועל המהות הפנימית של בני אדם. תיאור זה מבהיר כי הגדרתו של זימל לתרבות, מנקודת המבט השנייה לפחות, מזכירה מאוד את רעיונותיו במאמר השני בספרו שנסקר לעיל. אכן, מאמרים אלו על התרבות, שנכתבו בשנים שבהן עבד זימל על ספרו האחרון, מהדהדים את פילוסופיית החיים שלו: "החיים היצירתיים מפיקים תמיד משהו אשר כשלעצמו אינו חיים, ומבחינה מסוימת דווקא מכלה את החיים ומוצא את צידוקו מכוח עצמו; החיים אינם יכולים להתבטא בו אלא רק בצורות הקיימות בזכות עצמן... הסתירה הזו היא הטרגדיה האמיתית של התרבות" (מתוך "משבר התרבות", עמ' 176). אם בערוב ימיו מצא זימל נחמת מה בהכרה, מנקודת ההשקפה של החיים, שהסתירה הזו והמתח בין החיים לשלילתם הם חלק בלתי נפרד מהחיים, מעצם הגדרתם, הרי שבמאמרים המוקדמים יותר הללו, מנקודת המבט של התרבות, זימל מגדיר זאת "טרגדיה", "משבר" ו"קונפליקט"⁵.

5 עם זאת, יש לציין שהמאמרים אינם אחידים בהמשגה שהם מציעים לתרבות. אפשר לזהות תווה מסוימת והתקרבות לרעיונות המובעים בפילוסופיית החיים של זימל עם המעבר מן המאמר המוקדם, "הטרגדיה של התרבות" (פורסם ב-1911) למאמרים המאוחרים - "משבר התרבות" (פורסם לראשונה ב-1916, ובגרסה נוספת שנה לאחר מכן) ו"הקונפליקט של התרבות המודרנית" (פורסם ב-1918, שנת פרסומו של *Lebensanschauung*). לפירוט ראו *Lenive*, 2008.

החלק הראשון, "הגדרות", מציג את תפיסתו של זימל בסוגיות מהי חברה ומהו מושא המחקר הראוי של הסוציולוגיה. שלושת המאמרים הם אבן פינה בהבנת הסוציולוגיה של זימל. עם זאת, יש חפיפה לא מבוטלת ביניהם (בעיקר בין השניים האחרונים), ומוטב היה להביא במקום אחד מהם לפחות דוגמה אחת לניתוח זימליאני של צורות חברתיות, למשל ניתוחו את התנאים הכמותיים להיווצרות קבוצות חברתיות (שהחלקים המוכרים בו כוללים את ניתוח הזוג והשלשה כצורות היסודיות של החיים החברתיים), או הניתוחים על הצורה החברתית של האינדיבידואליות כמעגלים חברתיים מצטלבים. חסרונם של ניתוחים מסוג זה ניכר בספר, שכן הם מרכזיים ביותר בהגותו הסוציולוגית של זימל ובעלי השפעה רבה מאוד על התיאוריה הסוציולוגית בכלל. החלק "מקרים" אינו כולל דוגמה לניתוחים אלה, מאחר שהוא מציג מאמרים הממוקדים בתופעות ספציפיות. בצד המאמרים המפורסמים על הזר ועל האופנה, תורגמו מאמרים על הסוציולוגיה של החושים ושל הארוחה ואחרים. יש בכך כדי להדגים את גישתו המיקרו-סוציולוגית של זימל, ודומה שבאופן מכוון נבחרו המחשבות לעמדת העורך, המודגשת במאמר ההקדמה, כי זימל התמקד בניתוחו בנושאים שוליים ומינוריים מתוך הכרה שדווקא בהם מצוי גרעין להבנה שלמה יותר של החברה המודרנית.

ההקדמה המקיפה והיפה לספר מספקת רקע מעמיק להגותו החברתית של זימל. מוריס-דייך, שכתב את עבודת הדוקטורט שלו על הקשר בין היסטוריה אינטלקטואלית של מדעי החברה ל"בעיית היהודים", מיטיב להציג את הגותו של זימל בהקשרה ההיסטורי והאינטלקטואלי ומנתח באופן מבריק את הקשר בין התיאוריה החברתית של זימל ובין הביוגרפיה שלו. ההקדמה בהחלט משקפת את תחומי העניין של מחברה, פורשת בהרחבה את משמעות היותו של זימל גרמני-יהודי "מתבולל" ואינה פוסחת על סקירת השפעתו (המועטה) של זימל על התרבות העברית המתהווה. בנספח לספר מובא תיעוד להתכתבות של זימל, ובה התייחסות יחידה במינה מצדו לשאלה היהודית ולתנועת הציונות.

ביחס לעריכה, קשה שלא לתמוה על בחירת העורכים שלא לציין את שנת פרסום המקורי של הכתבים. בחירה זו אמנם מוסברת בהקדמה, וכפי שצוין שם, זימל חזר ופרסם גרסאות חדשות של מאמריו בכמה הזדמנויות. למרות זאת, באי-ציון התאריך של הפרסום המקורי או של הפרסום ששימש בסיס לתרגום, יש טעם לפגם, בוודאי בספר המבקש להציג אסופה ראשונה של כתבי זימל בעברית.⁶

לצערי אין ביכולתי להעיד על טיבם של התרגומים משפת המקור, גרמנית. תרגומים רבים של זימל, לרבות שני הספרים הנסקרים כאן, מביעים טרזניה על כתיבתו הקשה לתרגום וקשה לקריאה אף בשפת המקור. לפיכך יש לשבח את התרגום האנגלי, שמצליח להציג את הרעיונות הפילוסופיים המורכבים והמסובכים בשפה בהירה יחסית, וגם את איכותו הגבוהה של התרגום העברי של מרים קראוס. השוואה של כמה מאמרים מתוכו עם תרגומים קודמים לאנגלית מעלה שהתרגום העברי אינו נופל מהם, ובמקרים אחדים אף עולה עליהם בכהירותו. ראוי לשבח הבחירה לתרגם את המושג המרכזי של זימל Wechselwirkung כיחסי חליפין, מונח שמשמר את המשמעויות של הדדיות, של תן וקח ושל תהליכיות, שלעתים אוכדות חלקית בתרגומים הנפוצים (אינטראקציה או יחסי גומלין). לעומת זאת, הבחירה לתרגם את חידושו הלשוני של זימל Vergesellschaftung

⁶ יתר על כן, חשוב לציין את תאריך פרסום המקורי של הכתבים כדי לעקוב אחר התפתחות רעיונותיו של זימל במגוון עניינים, כמצוין למשל בהערות השוליים הקודמת.

(לרוב תורגם לאנגלית כ-sociation) לעברית כחברות היא שגויה, שכן מונח עברי זה נתייחד כתרגום לסוציאליזציה, מונח בעל משמעות שונה בתכלית.⁷ ואולם, פגמים קטנים אלו בתרגום ובעריכה מתגמדים לנוכח האיכות המצוינת של הספר ולנוכח השמחה בכלל על פרסומו של מבחר מוצלח של כתבי זימל בעברית. מן הראוי שמאמרים מהספר ישתלבו ברשימות הקריאה של הקורסים היסודיים בתיאוריה סוציולוגית. יתרה מזאת, יש לקוות שהספר יחשוף את זימל לקהל קוראים רחב גם מחוץ לתחום העניין המצומצם של הסוציולוגיה, ומנגד יספק לקוראות ולקוראים מתחום הסוציולוגיה היכרות עם כתביו הלא סוציולוגיים ויפתח את תיאבונם לטעום עוד מפירות עץ דעתו של ההוגה הרגול הזה.

מקורות

זימל, ג', פארק, ר' ווירט, ל' (2004). אורכניזם: הסוציולוגיה של העיד המודרנית. תל אביב: רסלינג.

Breiger, R. L. (1974). The duality of persons and groups. *Social Forces*, 53(2), 181-190.

— (1990). Social control and social networks: A model from Georg Simmel. in C. Calhoun, M. W. Meyer, & W. R. Scott (eds.), *Structures of power and constraint* (pp. 453-476). Cambridge: Cambridge University Press.

Diani, M. (2000). Simmel to Rokkan and beyond: Toward a network theory of (new) social movements. *European Journal of Social Theory*, 3(4), 387-406.

Krackhardt, D. & Handcock, M. S. (2007). Heider vs Simmel: Emergent features in dynamic structures. in Airlodi et al. (eds.), *Statistical network analysis: Models, issues, and new directions* (pp. 14-27). Pittsburg: Springer.

Levine, D. N. (2008). Simmel's shifting formulations regarding the antinomies of modern culture. *Simmel Studies*, 18(2), 239-263.

Pescosolido, B. A. & Rubin, B. A. (2000). The web of group affiliations revisited: Social life, postmodernism, and sociology. *American Sociological Review*, 65(1), 52-76.

7 אף כי גם בתרגומים מוקדמים של זימל לאנגלית תורגם המונח הגרמני כ-sociation (סוציאליזציה), מאז נתקבעה משמעותו של המונח סוציאליזציה כהליך ההפנמה של נורמות וערכים חברתיים על ידי האינדיבידואל, לעומת המונח של זימל, שמשמעותו מרגישה את השתתפותם של כמה צדדים בתהליך. לעתים משמש מונח זה לציון יחסים חברתיים (אינטראקציות) ולעתים כיצירה של קבוצות חברתיות. נדמה שאפשר היה לתרגם את Vergesellschaftung לעברית כ'חבריה', מילה קיימת שיש בה כדי להצביע על שתי המשמעויות, אך מכל מקום, התרגום לחברות אינו מדויק ומטעה.